

**Rozdíly v přípravě programu na slib a zákon
u světlušek, skautek a rangers**

Absolventská práce LŠ Protos

Magdaléna Málková - Majda

2021

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Jak zapadá slib a zákon do duchovního života?.....	3
3	Slib a zákon.....	4
3.1	Světlušky	5
3.2	Skautky	6
3.3	Rangers	8
4	Vývojová specifika věkových kategorií.....	8
4.1	Světlušky	9
4.2	Skautky	10
4.3	Rangers	12
5	Trend tvorby programů na slib a zákon v oddílech v ČR.....	13
6	Praktická část – příprava a realizace programu	15
6.1	Program společný všem věkovým kategoriím.....	16
6.2	Program pro světlušky	16
6.3	Program pro skautky	17
6.4	Program pro rangers	18
6.5	Duchovní rozvoj dětí prostřednictvím jednotlivých aktivit.....	19
6.6	Zpětná vazba od světlušek, skautek a rangers	22
7	Diskuze	24
8	Závěr	26
9	Referenční seznam	27
10	Přílohy.....	29

1 Úvod

Skautský slib a zákon patří mezi základní prostředky skautské výchovné metody. Skautský zákon představuje návod na to, jak se má skautka chovat. Vychází ze tří základních skautských principů – povinnosti vůči Bohu, vůči ostatním a vůči sobě. Tyto tři principy skautingu se promítají do všech bodů zákona. Skautský slib je pak prostředkem, pomocí kterého skautka prohlašuje, že se se skautskými principy ztotožňuje a chce v jejich duchu jednat a žít (Vítek ed., 2016).

Tak nějak by se dal charakterizovat skautský slib a zákon, nicméně přesná definice vlastně ani existovat nemůže. Pro každého člověka totiž představují tyto dva pilíře skautingu trochu něco jiného – možná právě v tom vězí jejich krása a přitažlivost. V rámci absolventské práce se chci věnovat tomu, jak vytvořit program ke skautskému slibu a zákonu pro světlušky, skautky a rangers a jak vlastně toto všechno zapadá do kontextu duchovní výchovy v oddíle.

K praktické části práce jsem využila letního skautského dívčího tábora, na který vyrazily jak světlušky, tak skautky, tak rangers našeho střediska. Rozhodla jsem se chopit této příležitosti a vytvořit „na míru“ program na slib a zákon pro každou věkovou kategorii – odhalit slabiny, přednosti, a zejména duchovní rozměr – zkrátka přijít na to, proč a jakým způsobem tyto programy tvořit. Pánové snad prominou, že je celá práce psaná v ženském rodě a zaměřená na světlušky, skautky a rangers.

2 Jak zapadá slib a zákon do duchovního života?

Člověk je bytost s fyzickou, psychickou a duchovní stránkou. To je nevyvratitelný fakt. Stejně tak i skauting bez duchovního rozměru by byl pouze redukovaný a neúplný. Je třeba pochopit, že duchovním životem na nějaké úrovni žije každý člověk a že duchovní život každého z nás je cesta. A pokud nechceme stále bloudit v kruhu, je třeba ho rozvíjet; tedy kráčet po cestě kupředu.

O co nám tedy ve skautské duchovní výchově jde? Kdekdo má o duchovním životě zúženou představu – chodit do kostela, modlit se, v něco věřit. Duchovní život ale není pouze o víře v „nějakého boha“ (byť to může být jeho velká část). Rozhodně jako vedoucí nechceme vytvářet program, během kterého budeme „překopávat něčí víru“. Naopak. Cílem duchovní výchovy je tříbit svědomí dětí, pěstovat jejich morální návyky, budovat jejich vztah k hodnotám a vyšším principům. Jde nám totiž o rozvíjení ducha – o což se snažil i každý alespoň trochu průměrný filozof, indián, samuraj či rytíř bez ohledu na to v co nebo čemu věřil. Není proto potřeba vymýšlet speciální duchovní programy – zásadní je se podívat na jakákoliv běžný skautský program z jiného úhlu a najít v něm to „duchovno“ – to,

co pomůže dětem pochopit, **jak žít v souladu s Nejvyšší Pravdou a Láskou**, a tedy prvním principem skautingu (osobní sdělení na přednáškách LŠ Protos 2021 – Neptun, Edy, Mapa, Tom, Rys).

Žít duchovní život není snadné – nikdy nebudeme hotoví s poznáváním Nejvyšší Pravdy a Lásky, nikdy nedojdeme až na vrchol svého duchovního života. Můžeme se o to ale snažit. Jako ukazatele cesty rozvoje duchovního života lze využít tři základní skautské principy, skautský slib a zákon, heslo či denní příkaz.

V rámci skautské výchovy máme také k dispozici několik nástrojů pro rozvoj duchovního života: **oddíl** (bezpečný prostor, kde se nemusíme bát selhat), **hry** (pro rozvoj naší tvořivosti a k sebepoznání), **písničky a příběhy** (které nás mohou motivovat a pomoci chápat životní cestu ostatních), **symboly a rituály** (pro zprostředkování všeho, co nelze popsat slovy), **příroda** (místo pro zamyšlení a pochopení významu slov Krása či Síla) a v neposlední řadě sám **skautský slib a zákon** (Zajíc & kol., 2006).

Pro skautskou duchovní výchovu je důležité také pochopit, že duchovní život se odehrává ve vztazích. Je lávkou mezi mnou a druhým – ať už člověkem, společenstvím či duchovní existencí (Nejvyšší Pravda, Nejvyšší Lásky, dobro atd.). To, jak se chováme a jaké máme vztahy k našim nejbližším, se odráží v úspěšnosti rozvoje našeho duchovního života. Převáděno na oddílový život – pevným základem duchovního života je přátelství. Vždyť žít podle prvního skautského principu znamená chtít dobro pro toho druhého (Zajíc & kol., 2006).

3 Slib a zákon

U skautského slibu nelze předpokládat, že dnem jeho složení už mu plně rozumíme a že tím pro nás končí jeho probádávání. Pochopení slibu a jeho přesná interpretace do života je celoživotním procesem. Navíc se skládá navždy – je to slib na celý život, není časově omezený a nedá se vzít zpět – buď se snažíme o jeho dodržení, jak jen nejlépe můžeme, nebo ztrácíme svou čest. Slib je v životě každé skautky velikou událostí. I přes to, že se to od každého dospívajícího očekává, mělo by být definitivní rozhodnutí složit skautský slib na dívce, která ke slibu přestupuje. Nelze totiž očekávat, že skautka či světluška bude dodržovat něco, co slíbila jenom kvůli tomu, že to tak dělali všichni. Proto by měl být slib dobrovolné rozhodnutí, které vede k tomu, že na sebe bereme zodpovědnost za své jednání (Pečený, 1999).

Skautský slib je ústředním nástrojem pro rozvoj duchovního života a řešení morálních hodnot a dilemat. Složením slibu přijímáme skautské ideály a snahou žít podle skautského

zákona se snažíme o službu Nejvyšší Pravdě a Lásce. Povědomím o slibu a zákonu tak dáváme dětem k dispozici možný vnitřní zdroj duchovního života.

Dovolím si také vlastní poznámku – v rámci vymýšlení programu a zjednodušení cílů jsem se při tvorbě programů na slib a zákon držela „3P“. Cílem programu pro světlušky tak bylo **POZNAT** slib a zákon – co obsahuje, co vlastně znamená, proč něco takového máme. Pro skautky pak bylo cílem slib a zákon **POCHOPIT**. Body zákona by každá skautka měla umět vyjmenovat i ze spaní, ale ví vlastně, co který bod znamená? Ví, proč konkrétní bod v zákoně máme a chápe, co vlastně slibuje při odříkání slibu u slibového ohně? A nakonec pro rangers bylo cílem naučit se **PŘEDAT** světluškám a skautkám, které vedou, svoje znalosti o slibu a zákonu – to, co se naučily během skautských let, ale co je naučil i život sám. Nic však nejde předávat bez osobní zkušenosti, a proto by mohlo být rangerské „P“ doplněné o „N“ – tedy umět rangers **NADCHNOUT** pro opravdové žití skautského slibu a zákona. Jako vůdci se můžeme snažit podporovat a motivovat mladé rangers v tom, aby pro ně nebyl zákon a slib pouhými slovy, ale aby toužily mít slib a zákon ve svých životech.

Proto tedy 3P – POZNAT, POCHOPIT, PŘEDAT. V dalších podkapitolách jsou rozepsané znění slibů a zákonů jednotlivých věkových kategorií s krátkými vysvětleními, aby bylo možné text vzít a využít při programu.

3.1 Světlušky

Velkým pomocníkem pro tvorbu programu a poznání slibu a zákona světlušek je světluškám jejich Nováček. V něm je podrobně vysvětleno vše, co světluška potřebuje znát.

Zákon světlušek má 5 bodů (stejně jako prstů na ruce) a každá světluška by ho měla dodržovat, aby jí její lucernička hezky svítila a mohla tak svítit na cestu ostatním. Body zákona zní: **pravdomluvná** (světluška by neměla opisovat nebo podvádět při hrách, ostatní by jí měli věřit, protože vědí, že co slíbí, dodrží), **poslušná** (světluška poslouchá zejména rodiče, ale i vedoucí a učitele, zkrátka všechny starší, jelikož mají více zkušeností, vždy to se světluškou myslí dobře a ví, co pro ni může být nebezpečné), **pomáhá jiným** (světluška nabídne svoji pomoc třeba babičce, aniž by za to čekala bonbon za odměnu), **statečná a veselá** (světluška se nebojí úkolů, i když se zdají být těžké – pokusí o jejich zvládnutí, ideálně s úsměvem), **čistotná** (světluška si čistí zuby, nezapomíná na mytí rukou před jídlem či uklízení v pokojíčku) (Kupka, 2010).

Slib světlušek zní: **Slibuji, že se budu snažit...** (každá světluška by si měla pamatovat, že pokud se jí něco nepovede, nevadí to, příště se může polepšit) **...hledat Pravdu a Lásku...** (Pravda a Láska se nedají koupit – představují dobro, které v pohádkách bojuje

proti zlu – světluška se proto snaží konat dobro, pro věřící světlušky je touto Pravdou a Láskou Pán Bůh) **...být prospěšná své vlasti...** (světluška nemusí být vojákem, aby mohla sloužit vlasti – vlast představuje Českou republiku, náš domov, přírodu – může tedy uklidit odpadky z lesa, ale i lidi – může rozveselit seniory v domově důchodců) **a zachovávat zákon světlušek...** (viz 3.1 zákon světlušek), **...k tomu mi dopomáhej Bůh.** (dodávají věřící světlušky) (Kupka, 2010).

Ke slibu a zákonu nesmíme opomenout přidat i heslo světlušek: **Pamatuj** (světluška má pamatovat na to, aby stále hezky svítila lucerničkou jako Lucinka a byla užitečná lidem kolem sebe) a denní příkaz: **Bud' lepší dnes, než včera** (světluška by se o toto měla snažit např. plněním dobrých skutků) (Kupka, 2010).

3.2 Skautky

Se zákonem a slibem skautek se setkávají skautky již po přešátkování a vstupu do oddílu – v Nováčkovi. Stejně jako světlušky – i skautky se ve svém nováčkovi dozvědí potřebné základy k tomu, aby se lépe seznámily se zákonem a slibem skautek.

Zákon skautek má 10 bodů: **pravdomluvná** (pokud skautka nebude pravdomluvná, ani všechny splněné odborky a kroj z ní skautku neudělají, navíc pokud se jedná o pravdu a čest, tak nelze být polovičatý; ostatní mi mohou důvěřovat), **věrná a oddaná** (nejen své zemi – ctít vlajku a stát v pozoru při hymně; ale i své rodině, učitelům a kamarádům – např. udrží kamarádčino tajemství), **prospěšná a pomáhá jiným** (všichni nemáme stejné povinnosti – něčí povinnost je jít do práce, něčí zase zůstat doma s dětmi, ale naše skautské povinnosti jsou stejné – pomáhat; už i náčelník Baden-Powell říkal, že skaut by měl upřednostňovat své pohodlí a zábavu, měl by být stále připraven pomáhat, což se odráží jak v našem hesle, tak v denním příkaze; rozhlížeš se a pomáhej tam, kde je potřeba), **přítelkyní všech lidí dobré vůle a sestrou každé skautky** (staré rčení „Kam nemůže lékař, musí slunce“ by se dalo upravit na „Kam nemůže doktor, musí přijít přítel“; svojí přítomností můžeme občas udělat druhému velkou radost – úsměv udělá hodně; snažme se hledat v druhých lidech to dobré), **zdvořilá** (chovat se jako „gentleman“ – ušlechtilé, slušně – nezáleží tolik na tom, co děláš, ale jakým způsobem to děláš; říkejme ostatním to, co lidi těší a ne to, co jim ubližuje; hledejme příležitosti k malým laskavostem vůči ostatním; skaut je slušný ke všem – nejenom lidem, ale i zvířatům; zdvořilost začíná úctou k rodičům a sourozencům; jednejme s druhými tak, jak chceme, aby oni jednali s námi), **ochránkyně přírody a cenných výtvarů lidských** (chráníme přírodu a život v ní – lidi, zvířata, ale i věci, které člověk stvořil - budovy, klubovny, oblečení...), **poslušná rodičů, představených a vůdců** (rodiče, představení

a vůdci to se svěřenými dětmi myslí dobře – pokud dostaneš úkol, vykonej ho a případné připomínky dodej až po jeho splnění; uvažuj také nad tím, že pokud budeš chtít sama jednou rozkazy vydávat – musíš se je nejdříve naučit plnit), **veselé myslí** (být veselé myslí za všech okolností – i v nesnázích; zachovávat dobrou náladu nejen v sobě, ale především v ostatních, neboť rozdáváš-li majetek, ubývá ti, pokud rozdáváš úsměvy, přibývá na všech stranách; dej si pozor na nemístné vtipy), **hospodárná** (šetřit vodu, peníze, oblečení, jídlo – neplýtvat, šetřit síly, čas svůj i čas ostatních, zdraví atd.), **čistá v myšlení, slovech i skutcích** (v tomto bodě zákona nelze být absolutně bezchybný – proto je také možná tím nejdůležitějším i nejtěžším – k vítězství se však dostáváš přes malé prohry, ze kterých se poučíš, proto se snaž neříkat nic ošklivého, neposlouchat sprosté řeči, neroznášet drby). (Adamcová a kol, 2019; Kupka, 2013; Phillips).

Slib skautek zní:

Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe... (slib = dobrovolný závazek vůči někomu – ze své vlastní vůle se v něčem omezím, abych pomohl druhému; na svou čest = kdo jednou ztratí svou čest, těžko jí získává zpátky – lidé už mu poté nevěří, nemají k němu úctu – je to jako s beránkem, který pořád opakoval ovečky, ovečky vlk jde a když vlk doopravdy přišel, nikdo mu nevěřil; porušením slibu si pošlapáváme vlastní čest; jakou hodnotu má pro tebe slib lháře, který ztratil svou čest?) (Pečený, 1999; Zajíc, 1992).

...Sloužit Nejvyšší Lásce a Pravdě věrně v každé době... (dá se ti věřit – jak tvému úsměvu, tak tvému slovu? nezradíš svého přítele? dokážeš uznat svou chybu a poprosit o odpuštění? chráníš ty, kteří se sami ochránit nedokáží?; Nejvyšší Pravda představuje odpověď na to, kdo je původem všeho – něco co tu vždy bylo, je a bude, vymyká se našim smyslům, pomáhá též formovat naše svědomí; Nejvyšší Láska pomáhá utvářet naše vzájemné vztahy a představuje odpověď na otázku proč – proč všechno funguje tak, jak má, proč je existence vesmíru i každého z nás dobrá – kvůli Lásce, navíc největší hodnotu má takové chování, kdy prokazuješ dobro někomu jinému; dalo by se tedy říci, že svědomí je takovým prostředníkem Nejvyšší Pravdy a Lásky). Nejvyšší Pravda a Láska představují dvě Nejvyšší hodnoty, na které odkazuje první ze tří základních principů skautingu – povinnost / odpovědnost vůči Bohu (pro nevěřící poté odpovědnost vůči vyšším hodnotám, než jsou hodnoty materiální, či vůči vyšším ideálům) (Pečený, 1999; Vítek ed., 2016; Zajíc, 1992).

...Plnit povinnosti vlastní a zachovávat zákony skautské... (naše povinnosti jsou nám většinou určeny vyšší autoritou – měli bychom je plnit, pokud nejsou v rozporu s naším svědomím a našimi možnostmi, v rozporu se skautským zákonem viz. 3.2 zákon) (Pečený, 1999; Zajíc, 1992).

...**Duší i tělem být připravena pomáhat vlasti i bližnímu** (slovo pomáhat vystihuje skautský denní příkaz – každý den vykoná alespoň jeden dobrý skutek, měli bychom k tomu být tedy připraveni nejenom fyzicky – donést nákup, ale i duší – poradit správnou cestu). Jako věřící světlušky mohou skautky dodat **...k tomu mi dopomáhej Bůh.** (Pečený, 1999; Zajíc, 1992).

Pro doplnění – heslem skautek je **Bud' připravena** (na vše a za všech okolností – dívej se kolem sebe a hledej příležitosti pomoci, něco se naučit nebo něco zažít) a denním příkazem: **Každý den vykoná alespoň jeden dobrý skutek** (tzn. odskočit si od svých povinností, abychom mohli pomoci druhému) (Adamcová a kol, 2019; Pečený, 1999; Zajíc, 1992).

3.3 Rangers

„Aby mohl vůdce vést dobře nováčka ke skautskému slibu, musí především on sám podle tohoto slibu žít“ (str. 1, Pečený, 1999). Věta, která se mi zaryla hluboko do paměti – je pravdivá, převelice důležitá, a tak často opomíjená. Předpokladem každého vůdce by mělo být vychovávat vůdce nové. A to platí nejenom pro slib, ale i pro skautský zákon, který představuje základ, na kterém spočívá skautská výchova (Zapletal, Navrátil & Čákrtovej, 2006).

Většina rangers už vede světlušky nebo skautky, a tak jejich cílem je předávat své znalosti mladším. Znamená to tedy, že pokud v tom chtějí uspět, sami by měly dle skautského slibu a zákona žít.

Zákon a slib rangers je vesměs stejný jako u skautek. Některá střediska a roverské kmény mají svůj vlastní roverský slib, některá využívají ten skautský, který slavnostně zopakují – obnoví. Základ slibu je ale pro všechny stejný. Od skautek mají odlišné roverské heslo: **Sloužím** (sloužím sobě – pracuji na svém rozvoji, sloužím ostatním – pomáhám tam, kde je třeba, sloužím Nejvyšší Pravdě a Lásce – hledám ve věcech vyšší smysl).

4 Vývojová specifika věkových kategorií

Na základě vývojové psychologie se dá u jednotlivých věkových kategorií dětí určit, jaký program (respektive jaký typ programu) je pro jakou věkovou kategorii vhodný. Vše se vyvíjí od toho, jak dlouho udrží dítě pozornost, jak věcem rozumí a jak je chápe, co je pro něj momentálně prioritou, s jakými problémy se v životě potýká atd.

4.1 Světlušky

Mezi světlušky řadíme dívky ve věku 6-10(11) let – tj. mladší školní věk. V tomto období přichází velká životní změna – dítě nastupuje do školy, tj. není už členem pouze své rodiny, ale stává se nově žákem školy nebo členem skautského oddílu. Děti si tak nově hledají svoje místo ve skupině a navazují kamarádské vztahy. Je třeba neustále procvičovat a rozvíjet sociální dovednosti – pomoc druhým, spolupráce, komunikace, ale i trénovat vyjadřování emocí. Kromě rodičů přibývají osoby s autoritou, které nastavují požadavky na výkon, kázeň či pracovní pořádek a vyjadřují se buď pochvalně, nebo káravě. Dítě se tak „musí začít podřizovat systému“ – např. dodržet čas vyučovacích hodin nebo schůzek (Jedlička, 2017; Kulhavý & Lihartová).

Světluška se v tomto období učí poznávat své okolí a snaží se napodobovat dospělé. Zezačátku přijímá to, co jí sdělují autority (tzv. naivní realismus), ke konci tohoto období se snaží vůči autoritám vyhranovat a napadat jejich neotřesitelnou pozici (tzv. kritický realismus). Dítě nechce jen přijímat informace, ale chce samo poznávat a zkoumat okolní svět. Vhodné jsou proto aktivity v bezpečném prostředí, kde může získávat zkušenosti za pomoci (a dozoru) dospělých (Kulhavý & Lihartová; Langmeier & Krejčířová, 2006).

Schopnost soustředit se na výkon a zachovat pozornost vzrůstá u dětí mladšího školního věku pomalu. Pozornost na jednu činnost tak světluška udrží cca 10-20 minut, čím jednotvárnější aktivita je, tím se pozornost ztrácí rychleji a jednodušeji. Čím delší je program, tím by měl obsahovat více změn činností. Jakékoli úkoly by měly být snadné, krátké a za každý by se mělo bohatě chválit. Stejně tak je tomu u schopnosti samostatně pracovat. V tomto období začínají děti chápat pojmy jako „brzy, zítra“, abstraktním pojmům jako je „Nejvyšší Pravda a Láska“ však zatím nerozumí. Chápou hlavně to, co je uvedeno na konkrétním příkladu, který znají ze života. Ke konci mladšího školního věku začíná dítě opouštět svět pohádek a fantazií, začíná se taktéž formovat jeho ženská či mužská identita. V nekoedukovaných oddílech tak lze ušít program dětem na míru. U dívek v tomto věku převažuje jazyková obratnost více jak prostorová představivost, tvoří spíše kamarádské dvojice než větší skupinky, mají taktéž nápadně vyšší zájem o malé děti spojený s pečovatelskou snahou (Kulhavý & Lihartová; Langmeier & Krejčířová, 2006; Vítek ed., 2016).

Mezi 3 a 6 rokem dochází k duchovnímu „probuzení“ svědomí. Děti v mladším školním věku tak začínají poznávat, že některé jednání je dobré a jiné zlé. Je třeba jim proto vysvětlovat, z jakých důvodů a proč se jako vůdci rozhodujeme tak, jak se rozhodujeme (zvláště, pokud chceme někoho potrestat za to, že z vlastní vůle udělal něco špatného – např.

chtěně ublížil druhému). Hodnotu hesla, slibu a zákona si děti v tomto věku nedokáží ještě plně uvědomit. Proto je důležité vše přirovnávat k situacím, které již měli ve svém životě možnost zažít (Zajíc & kol., 2006).

Z osobních postřehů a zkušeností – podle čeho tvořit program: co se týče programu pro světlušky je třeba vymýšlet jednotlivé aktivity krátké, pestré, zajímavé – aby se vždy něco dělo, děti měly prostor se umělecky projevit, ale zároveň se dozvěděly něco nového. Ideální jsou tak aktivity, při kterých mají možnost něco tvořit – velmi dobré jsou scénky v malých skupinkách, jelikož světlušky rády mluví, rády na sebe strhávají pozornost a jsou rády chváleny za to, že něco vymyslely. Je dobré spojit mladší a starší světlušky dohromady – starší mají možnost situaci „vést“, vše vymyslet, což zprvu odmítají (protestují proti tomu, že se musí zase starat o ty malé světlušky, které je akorát zdržují), ale jakmile zjistí, že situace jiná nebude, přijmou ji a přetvoří v něco dokonalého – skvěle využijí potenciál malých dětí, které se rády předvádějí a sami mají radost z toho, že dokázaly vymyslet např. vtipnou scénku. Děti mladšího školního věku se také často tváří, že Vám rozumí, odkývají, že všechno pochopily a vy máte radost, že to byl velmi úspěšný program. Pokud po nich ale chcete, aby Vám zopakovaly, co jste jim vysvětlovali, nedokážou to. Vždy proto přidávejte konkrétní příklady a nechte děti, aby Vám to, co jste jim právě řekli, přepravěly vlastními slovy. Obecně jsou také rády „pány situace“ – pokud mohou nějak ovlivnit to, co se děje – např. táhnout si lísteček místo toho, aby jim bylo pouze sděleno, co budou muset udělat – dává jim to pocit, že nemusí jen slepě poslouchat rozkazy, ale mají vše pod kontrolou. O to větší pozornost poté programu věnují. Důležité je se také při programu hýbat – světlušky nevydrží dlouho sedět, je dobré střídat aktivity, při kterých se sedí, stojí, popochází. Změnou polohy těla totiž můžete přispět k zvýšení pozornosti dítěte.

4.2 Skautky

Skautky jsou dívky ve věku 11-15 let, které si většinou během svého skautského období projdou pubertou. Velmi často dochází k emočním nestabilitám a změnám nálad. Jednání i postoje jsou často impulsivní a nepředvídatelné, což je do jisté míry pubescenty kontrolovatelné. Řada emocí však nemusí vyjít vůbec na povrch a tikají v hloubi dospívající dětské duše jako bomba, která může kdykoli vybuchnout. Na to budme velmi opatrní a dospívající dívky za to netrestejme. Rozvíjí se uvažování nad abstraktivními věcmi (přemýšlení o neskutečných a neexistujících věcech), uvažování nad tím, co je mravní a co ne s častým souzením jednání dospělých. Morálka pubescenta bývá absolutní – normy a pravidla podle něj platí pro všechny stejně a za všech okolností. Dospělí se pak jeví jako pokrytci,

pokud tyto normy porušují. Pubescent začíná přemýšlet nad svými vlastními myšlenkami, dochází i ke zpochybňování dosud nezpochybnitelných pravd (vztah k Bohu či ke skautským ideálům, příčiny různých událostí atd.). Pubescent opouští dobrodružné příběhy, ve volném čase se zaměřuje na čtení milostných románů (zejména dívky), sci-fi, rukodělnářství či historická dramata. Vhodnou formou skautské výchovy jsou tak diskusní aktivity, kde se posiluje sdílení v kolektivu a kde má každý možnost vyjádřit svůj názor (Kulhavý & Lihartová; Langmeier & Krejčířová, 2006).

Důležitou fází je v tomto období přijetí sama sebe – to jaká jsem, to, jak vypadám, to, jak se oblékám. Dívky se nechávají hodně ovlivnit svým okolím a tím, jak na ně reaguje, proto v důsledku zvýšeného sebezpozorování může i dobře míněná připomínka hodně ublížit. Dochází ke konfliktu mezi existencionální nejistotou a svobodou. Ze svého dětství znají spíše touhu po jistotě, která převyšuje touhu po svobodě. V tomto období života se ale chtějí „osvobodit“ – podržet si jistoty, ale zároveň získat svobodu, a tak vzniká další vnitřní konflikt (kterých je již tak u dospívajícího hodně) (Kulhavý & Lihartová; Langmeier & Krejčířová, 2006; Zajíc & kol., 2006).

Pubescent se snaží najít si svou vlastní cestu, uvolnit se z pout rodiny, být sám sebou. Seběmenší chybu dospělého (authority) pohotově komentuje – především negativně (kladné hodnocení dospělých není „in“). Od vůdce proto nepotřebuje kritiku, ale spíše ujištění, že má v oddíle své místo a svobodu a že není vůdcovým „podřízeným“. Ve skupině vrstevníků a zejména v oddíle je pak třeba rozvíjet spolupráci, vzájemnou důvěru, loajalitu, správné řešení konfliktů. Vyrůstá soutěživost, srovnávání s druhými a touha být v něčem nejlepší (Kulhavý & Lihartová; Langmeier & Krejčířová, 2006).

Z osobních postřehů a zkušeností – podle čeho tvořit program: program pro skautky je jednou velkou otázkou – sebelepší program může ztroskotat na momentální náladě jedné skautky, která může ovlivnit náladu celé družiny či oddílu. Je potřeba s tím počítat a pokud se tak stane, program přizpůsobit (v těchto chvílích je pak více přínosné program zkrátit, předělat, či úplně zrušit než vší silou protlačit to, co jste měli původně v plánu). Skautky totiž v této životní fázi „drží basu“ a pokud se jedna cítí pod psa, raději si všechny odpustí zábavný program a snaží se ji podržet. Na náladě dětí se občas podepisuje i velký společenský tlak (ze strany rodičů a kamarádů), první lásky, přebírání větší míry zodpovědnosti, tělesné změny, ale i střídání „BFF“ (nejlepších kamarádek) z často banálních důvodů. Proto každá dobrá a věrná kamarádka z družiny je velmi důležitá. A to je přesně to, co chceme podporovat i na úkor programů. Často pak totiž v oddíle vznikají přátelství, která vydrží až do dospělosti.

Je na to potřeba pamatovat a nehněvat se na děti za to, že se se všemi životními změnami snaží vyrovnat.

Co se týče programů naplněných převážně pohybovými aktivitami – je třeba skautky správně namotivovat. Skautky v tomto věku totiž preferují programy spíše sedavé, klidnější, rukodělnářské. Je to hlavně z toho důvodu, že si rády povídají. Kdykoli a o čemkoli, rády poslouchají, rády se ptají, rády říkají, co si myslí. Ne samozřejmě vždy – jako vůdci musíte odhadnout správný okamžik, kdy jsou dívky na debatu naladěné. Většinou to ale bývá v těch nejméně očekávaných chvílích – na táboře třeba při čekání na ostatní, než dojdou na houf, během poledního klidu, při picí pauze během her, těsně před večerkou atd. Na vůdkyni pak je, aby zhodnotila, jaký program bude pro děti přínosnější – jestli pokračovat ve hře, nebo využít příležitosti a s dětmi si začít povídat. Teprve až tehdy totiž některé děti poznáte opravdu hluboce a občas Vám zůstane rozum stát nad tím, jak jsou moudré.

4.3 Rangers

Rangers nazýváme dívky ve věku mezi 15-20 lety. Toto období můžeme též nazvat adolescence. Už se nestává tak často, abychom tvořili programy pro skoro dospělé vedoucí, přeci jenom prioritou většiny středisek jsou světlušky a skautky. Nicméně i vedoucí si potřebují trochu „pohrát“, i oni se neustále vyvíjí a mají potřebu se učit novému. „Výchova člověka“ není nikdy ukončený proces. V tomto období navíc řeší dospívající zásadní otázky svého života – Kdo jsem? Jaká jsem? Jaká chci být? Co chci dělat? Kam to chci v životě dotáhnout a kam směřovat? Jaké jsou mé životní hodnoty? Rangers tak poznává svoje možnosti, schopnosti i nedostatky a učí se dle nich rozhodovat (Kulhavý & Lihartová; Langmeier & Krejčířová, 2006).

V počáteční adolescenci stále pokračuje období hledání vlastní identity. Je to spojeno s úvahami a sebehodnocením, které na rozdíl od puberty převažuje v sebehodnocení pozitivní. Odeznívá i pubescentní náladovost a emoční labilita. V pozdní adolescenci ukončují dospívající děvčata svoje vzdělání a vybírají si vysoké školy či povolání, uvažují nad osobními cíly a plány do budoucna. Důležitá je potřeba někam patřit, na něčem se podílet, něco s druhými společně sdílet. Často se v tomto věku vracejí bývalí členové oddílu, kteří zde hledají novou roli ve známém společenství.

Co se týče vnitřního konfliktu existencionální nejistoty a svobody – dospělý člověk se musí naučit s tímto konfliktem žít. Tzn. vydržet určitou dávku nejistoty a nevzdat se vlastní svobody. Přijímá tím zodpovědnost za svůj život (Zajíc & kol., 2006).

Z osobních postřehů a zkušeností – podle čeho tvořit program: rangers v tomto věku musí neustále volit – možnosti dnešního světa jsou veliké. Během roku vůdci očekávají, že jim všechny rangers pojedou na tábor, na výpravy, jenže ve stejném termínu se může odehrávat dalších 20 akcí, na které by chtěly rangers jet. Proto je potřeba nabízet, umět nadchnout, ale rozhodně ne přikazovat. Starším vůdcům a vůdkyním toto může připadat směšné, ale rozpolcenost mladého dospělého je v dnešním světě velkým problémem. Proto je dobré, aby rangers věděla, že i když zvolí jednou něco jiného než skautskou akci, bude mít v oddíle vždy své místo. Je potřeba, aby se cítila ve svém oddíle vítaná, chtěná, důležitá, potřebná.

Jelikož většina rangers připravuje programy pro mladší skautky a světlušky, což je samo o sobě stojí dost sil a přemýšlení, je dobré s nimi dělat takové aktivity, u kterých nemusí moc přemýšlet, ale mohou se „vyřádit“ a „být znovu na chvíli dětmi“ např. sportovní a soutěživé hry. Další možností jsou programy rukodělné a umělecké – vytváření něčeho hezkého, což jsou programy spíše klidnější, ale díky shonům a problémům každodenního života, se kterými se musí dospívající rangers stále potýkat, jim občas nezbyvá čas na ně samotné. Klidnější program, možnost něco vytvářet rukama a nemuset myslet na blížící se test z matematiky či zkoušku v autoškole, je občas to, co potřebují. Dále jsou velmi cenné debatní aktivity, kde má každý prostor pro to říct všechno, co chce. Jako skautky si i rangers rády povídají. Pokud k tomu mají dostatek času a náladu, dostanou se i k velmi hlubokým tématům, u kterých vydrží hodiny. Důležitá je pro každou aktivitu motivace – obzvláště na táborech jsou často rangers unavené a více ocení možnost strávení společného času bez strukturovaného programu než do detailu vymyšlenou hru. Většina rangers je ale vděčná za to, že někdo připraví program i pro ně, takže se rády zapojí.

5 Trend tvorby programů na slib a zákon v oddílech v ČR

V rámci přípravy programu jsem si dovolila malé dotazníkové šetření mezi rovery a rangers na facebookové skupině Roveři & Rangers CZ. Dotazník vyplnilo 12 respondentů.

Mezi respondenty bylo: 5 vedoucích světlušek/vlčat, 7 vedoucích skautek/skautů, z vedoucích od rangers/roverů dotazník nevyplnil nikdo

Mezi respondenty vede oddíl / pomáhá s programem: 4 vedoucí 2-3 roky, 6 vedoucích 4-5 let, 1 vedoucí 6-10 let, 1 vedoucí nad 10 let

Mezi respondenty byli: 2 vedoucí bez vzdělávacího kurzu, 7 vedoucích s ČK/ČLK, 2 vedoucí s VK/VLK, 1 vedoucí s LŠ

Respondenti a program na slib a zákon v oddílech:

- 2 vedoucí nikdy nevymýšlí nic sami, hledají novou inspiraci všude možné a používají to, co najdou
- 2 vedoucí program nedělají – dělá ho u nich v oddíle vždycky ten stejný vedoucí
- 3 vedoucí dělají pořád stejné programy – mají je osvědčené a fungují
- 5 vedoucích se snaží vymyslet vždy něco nového

Respondenti a typy programů, které na slib a zákon využívají:

- **vedoucí světlušek:** *Povídání si. / Program většinou probíhá individuálně s těmi, co budou ten rok slibovat. Probíráme spolu zákon, slib, heslo. S ostatními přes rok taky toto probíráme, ale víc komplexně. Vysvětlujeme si, co znamená a tak. / Scénky, běhačka. / Hrajeme scénky, obrázky k jednotlivým bodům zákona, u slibu spíše vysvětlování... ale myslím, že tam máme dost velké mezery a sama nevím, jak bych to "zpestřila". Občas něco v šifře.*
- **vedoucí skautek:** *Oddíl si vytvoří vlastní fotografie, jak chápe dané zákony, o slibu konverzace s vedoucím, jinak vše možné – pexeso, hledačka diskuze v menších skupinkách včetně převedení do praxe života. / K vysvětlení diskuse. K naučení na táboře odříkat jeden bod před výdejem jídla – pokaždé jiný. Kdo neví, jde na konec fronty. / Povídání si. / Hodně povídání, rozebírání, přemýšlení nad smyslem, ale také běhačka s kartičkami, šifry. / Povídání, diskuse, nebo se snažíme, aby k tomu holky došly samy. / Hry na každý zákon, scénky, komiksy, básničky. / Čas od času se jen tak zeptám, jaké kdo udělal dneska nebo tento týden dobré skutky. / Asi nejvíc se osvědčilo 10 her, každá na téma 1 zákona. Nebo riskuj.*

Respondenti a místa, kde hledají inspiraci na tvoření programu:

- **vedoucí světlušek:** *sdílení zkušeností s ostatními vedoucími, knížky, internet / Hranostaj, skautské časopisy. / Časopisy. / Skautforum, různě. / Podklady ze stezky si zpracovávám pro danou skupinu. Většinou vymýšlím nové věci sama, nebo využívám vlastní zkušenosti z let, když jsem byla sama světluška a pak skautka. Také obměna her z Hranostaje.*
- **vedoucí skautek:** *Jiří Zajíc – Edy – měl jsem tu čest s ním vést rozhovor a dal mi spoustu zajímavých myšlenek o kterých jsem nikdy takto neuvažoval. / inspirace přichází sama, stačí koukat kolem sebe, číst, poslouchat. / Od ostatních skautů. / V minulosti, v knihách, upravování starších programů. / Z části vymýšlím, z části určitě hranostaj – jen si je napasuju na svůj program, také se radím s ostatními,*

co už to dělali. / Křížovatka a různé weby a kamarádi. / Zkušenosti ostatních, pozorování dětí, knihy z edice Hry...

Respondenti a jejich zkušenosti s programy, které byly katastrofa (děti to nebavilo, nic si nezapamatovali atd.):

- **vedoucí světlušek:** *Scénky jsou docela slabší. / Nepamatuju si takovou situaci, ale dost často narazíme při výkladu slibu... kdy vlastně žádný program moc nemáme, protože to většinou děláme na tábore s dětmi, které se připravují na slib. Což mi přijde trochu pozdě.*
- **vedoucí skautek:** *monotónní opakování, standartní potřeba nejdříve unavit a pak řešit další věci / Neexistuje. Jakmile je náznak, že něco "nesedí" hned se to průběžně upravuje a mění. / Nemám, Nikdy se mi nestalo, Nevzpomínám si, Ted' mě nic nenapadá. / Obyčejné čtení textů.*

Z vyhodnocení tohoto krátkého dotazníku můžeme vidět, že trendem v dnešní době je si o skautském slibu a zákonu s dětmi povídat, diskutovat, případně zařadit krátké hry (běhací, s kartičkami, riskuj, šifrovaná, obrázky/fotky ze života, pexeso), které reprezentují menší úseky slibu či zákona (např. na jeden bod). Často také vedoucí zařazují scénky (byť u těch je velmi důležité umět odhadnout „náladu“ skupiny). Nelze říct, že konkrétní program lze uplatnit u všech dětí, nicméně diskusní programy jsou na prvním místě volby většiny oddílů v ČR.

Necelá polovina respondentů se snaží vždy inovovat programy o něco nového, dalších skoro 25% využívá své „osvědčené programy“. Dalších 16% respondentů nevymýšlí svoje programy a hledá inspiraci jinde (ve skautských časopisech či na internetu – Hranostaj, Křížovatka, Skautforum, zkušenosti ostatních vedoucích). Toto hodnotím jako velmi pozitivní – že se vedoucí snaží mít svůj program zábavný, přizpůsobený věkovým kategoriím, a že se nebojí hledat inspiraci, pokud sami nevědí a nemají nápady. Naopak monotónní předčítání či předříkávání slibu či zákona hodnotí respondenti jako katastrofické a nudné.

6 Praktická část – příprava a realizace programu

Program na slib a zákon pro každý oddíl byl plánován na 2. dopolední program táborového dne (tj. časová dotace na program byla 2 hodiny). Programy jsou rozdělené do jednotlivých bloků tak, aby byly vyhovující pro danou věkovou kategorii.

6.1 Program společný všem věkovým kategoriím

V rámci celého programového bloku jsem chtěl vložit aktivitu, která by byla stejná pro všechny tři věkové kategorie. Zvolila jsem tedy činnost pro pochopení významu slova „slib“, na kterou si měly světlušky, skautky i rangers na tábor přivést svoji fotografii, na které jsou ony v nějaké souvislosti se skautem (např. z tábora, výpravy, schůzky atd.). Fotka je symbolem toho, že když rodiče dětí podepsali přihlášku do Junák-český skaut, z.s., dali tím slib nám vedoucím, že jejich dítě bude chodit k nám na schůzky, že se stane světluškou/skautkou, a že souhlasí s tím, jaké jsou skautské principy, zásady – tedy i sliby a zákony, a že jejich dítě bude v tomto prostředí vyrůstat.

Aktivita slib: Ve skupince světlušek/skautek/rangers proběhne krátká debata nad fotkami, které si přivezly na tábor, proč zvolily zrovna tuto fotku a z jakého důvodu se rozhodly začít chodit do skautu. Cílem debaty je alespoň trochu naznačit, že skaut není jen odpolední kroužek, ale něco víc. Pokud má v kolektivu někdo již světluškovský/skautský/roverský slib za sebou, může v krátkosti pohovořit, co to pro něj znamená. Fotky se poté nalepí na jeden velký papír a vytvoří se tak společná fotokoláž našeho dívčího kmene.

6.2 Program pro světlušky

Hlavním cílem programu pro světlušky je POZNAT slib a zákon. Malé dívky, přicházející v šesti letech ke světluškám, nevědí nic o skautské historii natož o existenci nějakého slibu či zákona. Proto je cílem programu seznámit je se skautským slibem a zákonem, aby poznaly, že něco takového je a že se podle toho mohou řídit.

Pro seznámení se se slibem je třeba světluškám blíže během programu přiblížit význam slov: slib, Pravda a Láska, vlast, zákon.

blok ZÁKON SVĚTLUŠEK:

Aktivita 1: světlušky budou mít za úkol v tříčlenných týmech (vždy jedna větší světluška v každém týmu) projít 5 stanovišť po táboře – na každém stanovišti bude obrázek k jednomu bodu zákona světlušek a dva popisky (viz. příloha 1) – jeden se správným řešením situace, druhý se špatným řešením situace. Pokud světlušky vyberou správnou odpověď – popisek je pošle k dalšímu stanovišti, pokud vyberou špatnou odpověď, popisek je pošle na jedno centrální stanoviště pro špatné odpovědi, aby zkusily vybrat odpověď znovu. Po doběhnutí všech dvojic – diskuse o jednotlivých bodech, zhodnocení, zdali světlušky správně vybraly ze dvou možností, co je vedlo k výběru.

Aktivita 2: teď už světlušky vědí, jaké body obsahuje zákon světlušek – každý tříčlenný tým bude mít za úkol během 10 min vymyslet krátkou scénku na vylosovaný bod zákona a scénku zahrát buď dobře, nebo špatně. Ostatní týmy pak budou muset uhádnout, zdali během scénky světlušky bod zákona dodržely nebo ho naopak porušily. Pokud byla scénka špatně, ostatní světlušky říkají, jak by se měla situace odehrát podle světluškovského zákona.

blok SLIB SVĚTLUŠEK:

Aktivita 3 – slib (viz. podkapitola 5.1)

Aktivita 4 – Pravda a Láska: světlušky se rozdělí na 2 týmy, které si stoupnou naproti sobě do řady. Jeden tým dostane otázky, které si rozdělí tak, aby měl každý jednu (viz. příloha 2). Otázky pak popořadě klade druhému týmu. Každá světluška z druhého týmu si před kladením otázek vylosovala, zdali bude na otázku odpovídat pravdivě či nikoli (pokud mají lhát, ať trochu lež „přibarví, zveličí“). Světlušky, které kladly otázky se snaží uhodnout, která světluška říkala pravdu, a která lhala. Poté prohodíme týmy a zopakujeme. Následuje krátká debata, zdali dokážeme poznat, když někdo lže, jak důležité je říkat pravdu a zdali můžeme někomu lhaním ublížit.

Aktivita 5 – vlast: světlušky mají za úkol říct všechno, co je napadne, když se řekne Česká republika – vedoucí nápady zapisuje/zakresluje na tabuli. Pokud světlušky říkají věci pouze „z jednoho soudku“, vedoucí se je snaží navést tak, aby se na tabuli objevila jak příroda, tak lidé, stavby, vynálezy, cokoli dalšího. Po dokreslení následuje krátká debata o tom, že vlast – pro nás Česká republika, není pouze mapa, ale vše, co se na našem území nachází a k čemu máme nějaký vztah – takže i ostatní světlušky a skautky.

6.3 Program pro skautky

Hlavním cílem programu pro skautky je POCHOPIT. Většina skautek dokáže odříkat body skautského zákona, když se však zeptáte na jejich význam, už to není tak slavné. Tuší, ale těžko hledají slova pro jejich vysvětlení. Proto je tak důležité, aby chápaly, o co ve skautském slibu a zákoně jde. Aby si dokázaly obhájit své postoje a chování v případě, že budou konfrontovány druhou osobou v situaci, kdy se zachovaly správně, podle skautského zákona, ale druhá strana to bude vidět jako špatné rozhodnutí. V takových chvílích je zásadní, aby skautka věděla, že neudělala chybu, věřila si a nezačala o sobě pochybovat.

Pro seznámení se se slibem je třeba skautkám blíže během programu přiblížit pojmy: slib, čest, Pravda a Láska, povinnosti, pomáhat.

blok ZÁKON SKAUTEK

Aktivita 1: skautky budou mít za úkol ve dvojicích (pokud je skautek více jak 10, v menší počtu mohou hledat samostatně) najít po táboře schované zašifrované papírky s jednotlivými body zákona. Jakmile najdou papírek, vrátí se na startovní stanoviště a bod zákona rozluští. Až budou zpět všechny skautky, mají za úkol se seřadit mlčky na laně ležícím na zemi tak, že každá dvojice reprezentuje bod zákona, který vyluštila. Na lano se může vstoupit pouze na jeho začátku, body zákona musí být seřazeny od 1 do 10 a nikdo během celého seřazování nesmí z lana sestoupit. Až si budou skautky myslet, že mají správně seřazeno, popořadě řeknou jednotlivé body zákona (pokud bude někde chyba, vyzve vedoucí skautky, aby chybu opravily). Tato aktivita slouží zejména pro zopakování znění jednotlivých bodů zákona, které využijí skautky v další aktivitě.

Aktivita 2: skautky se postaví do kroužku, jedna skautka začíná „vykopávat“ – hodí míč další skautce a řekne číslo bodu zákona (např. 5). Skautka, která chytí míč řekne znění bodu zákona a nějakou situaci, která je ze života a pasuje na bod zákona (např. zdvořilá – je zdvořilé, když pozdravím při vstupu do restaurace). Bylo by vhodné, aby každá skautka chytla míč alespoň 2x. Následuje debata, během které by se mělo ozřejmit, zdali skautky dokáží vidět za zněním zákona konkrétní situace, zdali chápou, co který bod zákona znamená (případně vedoucí může dovysvětlit a přidat další příklady viz. podkapitola 3.2).

blok SLIB SKAUTEK

Aktivita 3 – slib (viz. podkapitola 5.1)

Aktivita 4 – čest, Pravda a Láska, povinnosti, pomáhat: Při této aktivitě se jedná o práci s mazací tabulí. Jednotlivé téma se vždy předestře a následuje soupis všeho, co skautky napadne, že do tématu patří. V rámci tematiky Pravdy a Lásky je zakomponován i dobrý skutek (denní příkaz skautek) a do tématu povinností i skautské heslo Buď připravena. V rámci tématu pomáhat pak budou mít skautky za úkol napsat, kde všude můžeme pomáhat a jakým způsobem.

6.4 Program pro rangers

Hlavním cílem programu pro rangers je si uvědomit, jaké máme možnosti PŘEDÁVÁNÍ znalostí a informací svěřeným dětem. Že nemusíme věci pouze říkat, ale lze je ukázat i jiným způsobem. Předpokladem je, že rangers se už trochu vyznají jak ve slibu, tak zákonu. Proto je program zaměřený na rozšíření jejich znalostí, schopnost předávat je dál a zároveň jim ukázat, že slib ani zákon není nudný. Naopak, že si při jeho procvičování může

člověk užít i zábavu. To, co se píše v časopise Skauting dokonale vystihuje rangerské „P“: „Východiskem takové přípravy musí ovšem být vlastní zkušenost vedoucího (rádce) s duchovním životem. Zde především platí: "Kdo chce zapalovat, musí hořet." Všechny tzv. potíže s "výkladem slibu" mají s největší pravděpodobností potíže v nedostatku této vlastní zkušenosti na straně vedoucího. Proto považujeme na vhodné soustředit se na sebevýchovu dospělých.“ (str. 18, kolektiv autorů, 1993).

blok ZÁKON RANGERS

Aktivita 1: každá rangers si vylosovala jeden bod zákona a měla za úkol ho umělecky ztvárnit na papír pomocí koláže z vystřižených postaviček ze starých časopisů. Poté měla vysvětlit, proč zvolila právě tu a tu postavu, co její koláž znamená. Je to pouze jeden z možných způsobů, jakým dětem předat svoje znalosti, nicméně velmi účinný. Rangers při tom mají také možnost povolit uzdu své fantazii a mít čas na rukodělkářskou činnost, kterých se jim v poslední době moc nedostává.

blok SLIB RANGERS

Aktivita 3 – slib (viz. podkapitola 5.1)

Aktivita 4: s rangers si budeme klást rozšiřující otázky k jednotlivým částím slibu, které by je měly navést k hlubšímu zamyšlení nad sebou samými. Poté bude následovat debata o tom, jak vše přiblížit dětem. K dispozici je dobré mít velkou mazací tabuli na psaní nápadů. Příklady některých otázek: *Dodržuješ svoje sliby? Dá se na tebe spolehnout? Jaké jsou největší lži, co říkáš sama sobě, co na sobě nemáš ráda? Jaké jsou tvoje povinnosti v oddíle, co očekáváš od dětí? Řídíš se zákony své země? Omezují nás zákony, nebo chrání? Dodržuješ pravidla jen před dětmi v oddíle, nebo i mimo jejich dohled? Co Tě v životě omezuje, čím se musíš řídit? Proč pomáháš ostatním? Nezištně nebo za odměnu? Jakým způsobem se dá pomoci?*

6.5 Duchovní rozvoj dětí prostřednictvím jednotlivých aktivit

Aktivita slib: Jelikož duchovní život stojí na vytváření vztahů (viz. kapitola 2), bylo cílem aktivity ukázat, že náš dívčí kmen není pouze slovní spojení, ale že jde o dva oddíly plné obyčejných holek, které chtějí mít ty druhé za kamarádky. Aby si světlušky uvědomily, že se skautek nemusí bát, že to jsou jejich starší sestry, které jim kdykoli ve všem poradí, pomůžou, že jim mohou důvěřovat. A aby skautky věděly, že pomáhat světlušce není povinnost a otrava, ale že se tím stávají průvodkyní a pomocnicí na jejich cestě životem –

ať už po stránce skautské, vztahové, emociální atd. K tomu všemu je potřeba také nezapomenout na rovinu samotného slibu – co na to naše svědomí, pokud nějaký slib porušíme? Jak se cítíme? A dokážeme si to uvědomit, že jsme něco udělaly špatně? Dokážeme se v kolektivu omluvit a uznat svoji chybu?

Světlušky – aktivita 1: Světlušky měly během aktivity rozhodovat o situacích, které je doma běžně potkávají, jestli se hlavní aktér zachoval správně či nikoli. V životě většinou nemají tolik času na rozhodování a přemýšlení. Proto je aktivita dobrým tréninkem, kdy mohou o situaci přemýšlet a odůvodnit si, jaké je nejlepší řešení a co to znamená se správně rozhodnout. Při aktivitě tak mají čas si uvědomit, co je pro ně opravdu důležité, co znamená být poslušná a mohou si tak vzpomenout na situace z jejich života, které byly třeba podobné.

Světlušky – aktivita 2: Během scének, které si světlušky sami vymýšlely čerpaly především z vlastní zkušenosti. Musely přemýšlet nad tím, co se jim kdy podařilo, či kdy se rozhodly špatně a tyto zkušenosti předvést ostatním. Měly tak možnost „napravit“ něco, co se jim minule nepovedlo. Příště už tak třeba budou vědět, jak danou situaci řešit – být tak blíže k Nejvyšší Pravdě a Lásce.

Světlušky – aktivita 4: Pravda a lež je velký fenomén dnešní doby. „Malá milosrdná lež“ už se skoro ani nepovažuje za lež. Světlušky tak měly možnost si během programu vyzkoušet lež na vlastní kůži, jestli jim dělá problém lhát, jestli se jim líbí, pokud lže někdo jim. Na základě této zkušenosti by pro ně mělo být snazší vyhodnocovat situace, kdy někdo buď lže jim, anebo ony samy jsou v pokušení lhát. Tedy – aby uměly poslechnout své svědomí, a i za cenu osobního diskomfortu či sankce být pravdivé a pravdomluvné.

Světlušky – aktivita 5: I pojem vlast může rozvíjet duchovní život. Jde o uvědomění si vztahu ke všemu, co je kolem nás. Skrz přírodu, majestátnost staveb, krásu uměleckých děl, ale i pocitu, že někam patříme a máme kolem sebe lidi, kteří s námi tvoří jedno společenství, by mělo u světlušek dojít k uvědomění, že na světě nejsou důležité jen věci materiální, ale i to, jaký z nich máme pocit – emoci, jak na nás působí, jaké z nich máme zážitky. A že tyto nemateriální věci mají mnohdy větší cenu, než jaká by se dala zaplatit.

Skautky – aktivita 1: Fair play, dodržování pravidel, komunikace s ostatním. To vše je velmi důležité v životě každého člověka. A jak jinak budovat vztahy, zlepšovat se ve schopnosti vyjádřit svoje potřeby než při činnosti, při které nám o něco jde. Skautky během aktivity měli několik příležitostí k tomu, aby musely najít efektivní nástroje pro komunikaci mezi sebou. A dále, že pokud budou hrát sami za sebe, nikdy se jim na konci nepodaří složit všechny body zákona za sebou. Skautky tak během aktivity mohly poznat, jak

hodně je pro ně hodnota spolupráce a toho, že pro společný výsledek musím „obětovat“ vlastní výhru, důležitá.

Skautky – aktivita 2: Podobně jako u světlušek, i tady musely skautky čerpat z vlastní zkušenosti a vzpomenout si na situace běžného života, na které mohly napasovat jednotlivé body zákona. Uvědomění si toho, co děláme špatně, jak to můžeme napravit a jak příště jednat podle našeho nejlepšího svědomí správně, bylo cílem této aktivity.

Skautky – aktivita 4: Jak může člověk ztratit svou čest? A proč se nám nechtějí plnit naše povinnosti či pomáhat ostatním? Během této aktivity se skautky seznámily s tím, co si představit pod jednotlivými slovy. Že pomáhat můžeme různými způsoby, že je na nás, komu jak pomůžeme, že pokud nesplníme svoje povinnosti, má to následky. Smyslem aktivity bylo odstartovat debatu, během které si každá skautky sama uvědomila, co jsou její povinnosti, jestli je dodržuje, co by mohla dělat lépe, jestli má možnost ve svém okolí pomáhat a jestli je to vůbec důležité, jestli je pro ni představa Nejvyšší Pravdy a Lásky pouze slovem, anebo si pod tím představuje konkrétní věc, za kterou může směřovat svou životní cestu (např. právě pomáhat ostatním).

Rangers – aktivita 1: Chtít něco vysvětlit někomu, kdo o tom moc neví nebo tomu nerozumí, si žádá určitou osobní zkušenost. V rámci programu si měly rangers sami vytvořit „plakátek“ s vysvětlením nějakého bodu zákona. Z hromady časopisů musely vybrat symboly a obrázky, skrz které se snažily zdůraznit to, co je pro který bod zákona nejdůležitější a co ho vystihuje. Stejně tak i v životě přeplněném informacemi musíme hledat to, co je pro naši duchovní cestu hlavním kompasem. Musíme zjednodušovat a chytat se toho, čemu rozumíme a jít za tím, co chceme poznat. Jakmile totiž dokážeme něco uchopit a zjednodušit tak, abychom to vysvětlili druhému, samotným se nám to vyjasní, netápeme, chápeme. Jakmile tak rangers mají jasno ve skautském zákoně, mají velmi pevné zábradlí, o které se během svého duchovního růstu (tj. cesty dlážděné skautským slibem) mohou opírat.

Rangers – aktivita 4: Tato aktivita přímo cílí na hloubku lidské duše. Na ty kouty našeho vědomí (a svědomí), které moc často nevymetáme. Bývá to především to, co se týká nás samotných – našich chyb a nedostatků. Práce na seberozvoji, sebezdokonalování je běh na dlouhou trať. Každé malé uvědomění ale stojí za to. Mnohdy nám uvědomění si a poznání našich špatných vlastností či charakterových vad pomůže překonat to „něco“, co nedokážeme pojmenovat, ale díky čemuž se cítíme pod psa. **V rámci duchovního rozvoje nám jde přeci o to, abychom v souladu se skautským slibem a zákonem a skautskými principy kráčely životem ve snaze pomoci ostatním skrze poznání sama sebe, a tak se možná co nejvíce**

přiblížili Nejvyšší Pravdě a Lásce. A jak jinak začít než klást si otázky, které jsou nám sice nepříjemné, ale které otevírají dveře našeho nitra.

6.6 Zpětná vazba od světlušek, skautek a rangers

Co ti utkvělo v hlavě nejvíce? Co tě při programu nejvíc bavilo?

- **Z5V od světlušek:** *Co si představíme pod Českou republikou. / Jak jsme se dívaly na společný výtvar – uvědomila jsem si, kdo tam všechno je. / Společný výtvar a jak jsme se na něho pak dívaly. / Jak jsme se dívaly na všechny holky na táboře (pozn.: myšlen plakát „Dívčí kmen“)*
- **Z5V od skautek:** *Jak jsme luštily body zákona a pak jsme je měly seřadit na tom provazu podle pořadí od 1-10. / Běh s šiframa a zákonem. / Pomůcky na zákon, řazení zákona. / Lepení fotek, probírání zákonů + pomůcky k zákonu*
- **Z5V od rangers:** *Dělat koláže na jednotlivé body zákona. / Asi lepení koláže, která měla vyjádřit náš bod zákona. / Popsat zákon pomocí koláže byl skvělý nápad. / Líbilo se mi vyrábění těch koláží, měla jsem dostatek času se zamyslet nad bodem zákona, kterému jsem předtím nevěnovala tolik pozornosti, ale teď se mi zdá důležitý.*

Byl pro tebe program přínosný? Naučila ses něco nového? Nebo máš pocit, že kdyby nebyl, chovala by ses dnes úplně stejně?

- **Z5V od světlušek:** *Chovám se trochu líp – jak jsem slyšela slib a zákon. / Chovala bych se jinak. Uvědomila jsem si, že nejsem sama. / Chovala bych se pořád stejně. / Chovám se úplně stejně.*
- **Z5V od skautek:** *Mnohem lépe si pamatuju body zákona, protože předtím jsem na tom byla dost bídně. / Asi bych se chovala stejně. / Byl přínosný. / Ano bylo.*
- **Z5V od rangers:** *Myslím, že mi to pomohlo uvědomit si, že například hospodárny není jen to, že budu šetřit peníze, ale třeba i vodu při mytí nádobí a tak... / To nedokážu takhle říct, o slibu a zákonu jsem neslyšela poprvé, takže žádná rapidní změna nebyla. / Program byl určitě přínosný, je potřeba si zákon a slib neustále připomínat, ale jelikož jsem zažila už hodně programů na toto téma myslím, že moje chování potom to tolik neovlivnilo. / Určitě byl přínosný.*

Řešila jsi od tábora nějakou situaci, kterou ti skautský slib a zákon pomohl vyřešit?

- **Z5V od světlušek:** *Nechtěla jsem taťkovi říci o špatné známce, ale pak jsem se opravila. / Ne. / Nevím. / Ne.*

- **Z5V od skautek:** *Snažím se podle toho řídit i mimo tábor. / Nevím. / Pomohla jsem lidem. / Jo, vzpomínám si na konkrétní příklad.*
- **Z5V od rangers:** *Asi ano. / Ano. / Škoda že v zákonu není být odvážná, jinak asi ne. / Asi jsem si přesně neuvědomovala, jestli se řídím skautským zákonem nebo slibem. Spíš jsem vždycky jednala podle svého nejlepšího uvážení. Ale občas si vzpomenu: „jéé, já jsem vlastně skautka.“ Myslím si, že skautský slib a zákon zapadá do mých hodnot a dává pro mě smysl.*

Pomohl ti program uvědomit si něco, co tě zatím v souvislosti se slibem a zákonem nenapadlo?

- **Z5V od světlušek:** *Možná / Ne / Nic / Nepomohl*
- **Z5V od skautek:** *No asi to, že ten slib nemusím dodržovat, ale snažit se o to co nejvíc. / Ano. / Ano jak je pro nás důležitý a taky jsem se doučila zákon. / Ano.*
- **Z5V od rangers:** *Že není tak těžké ho dodržovat a lze ho přiblížit dětem na činnostech, které každodenně dělají. / Spíš jsem si to nikdy plně neuvědomovala. / Zákon není jen nějakých 10 pravidel co musíme umět odříkat nazpaměť, ale pomáhá nám být dobrým člověkem a najít blaho v životě. / Ano samozřejmě.*

Napadá tě ještě něco dalšího? Jak to třeba příště vylepšit?

- **Z5V od světlušek:** *Myslím, že to bylo nejlepší, jak jen lepší to být mohlo. Majda není naše vedoucí a vlastně neví, co nás baví. Udělala to dobře. / Chybělo mi, že jsme si o sobě neřekly více. Skoro nic jsem se o ostatních nedozvěděla (např.: oblíbená barva, zvíře, co rády dělají, atd.) / Chybělo mi vytváření. Trošku jsme lepily, ale moc jsme netvořily. Chtělo by to více vytváření. / Ne, bylo to dobré.*
- **Z5V od skautek:** *Mně přišel moc fajn. / Ne. / Ne byl supr. / Ne, program se mi líbil.*
- **Z5V od rangers:** *Asi ne, bylo to fajn. / Víc času na kreativní vyjádření (abychom nepřesahovali do té povídací části programu). / Více času, jinak ok. / Bylo to moc super. Dala bych víc času na přípravu, a hlavně prezentování těch koláží. Aby všichni opravdu věnovali pozornost tomu, kdo mluví a třeba pak rozvedli delší dialog (nebo při tom vyrábění). Ale celkově to bylo moc fajn a přínosné. Mám ráda programy, kde můžu něco vytvořit.*

7 Diskuze

V rámci diskuze bych ráda zhodnotila programy, které jsem realizovala v rámci našeho letního tábora a vytvořila z toho všeho závěr.

Program pro světlušky osobně hodnotím jako velmi zdařený. Světlušky udržely pozornost celé 2 hodiny, nejvíce si užily část s tvořením scénky. Všechny scénky byly velmi podařené, ostatní ihned poznaly, o jaký bod zákona se jedná a dokázaly správně a nadšeně opravit, pokud ve scénce došlo k porušení zákona světlušek. Bavila je i hra s „lhaním“ – chtěly ji hrát 3x, jelikož jsem měla předchystané otázky pouze na jednu hru (chtěla jsem se během hry vyhnout tomu, že si budou světlušky vymýšlet otázky sami, ale nebudou vhodné do této hry), tak si vymýšlely i svoje otázky a fungovalo to. Sami poté uznaly, že pokud někdo lže a vymýšlí si, není jim to příjemné. Psaní všech věcí, které se světluškám pojí s vlastní zprvu vážlo. Nedokázaly plně pochopit zadání, až po několika příkladech se chytly vždy určitého tématu a vyjmenovávaly všechno, co je napadlo. Ano, některé věci byly asi trochu mimo mísu, na druhou stranu bylo zajímavé sledovat myšlenkové pochody dětí a všimnout si toho, co je pro ně důležité. Ve výsledku z toho byl moc hezký brainstorming a soupis všeho, co se v naší republice nachází. U jednotlivých věcí jsme si poté snažily říci jejich hodnotu, a přemýšlely nad tím, jak jsou pro nás důležité.

Program pro skautky byl krapet náročnější. Ano, dopadl nakonec tak, jak měl, ale... S naším oddílem jsme se zasekly hned na první aktivitě – šifry. Naším skautkám moc nejdu, proto jsem je chtěla vpašovat i do tohoto programu, ale časově se nám tím všechno prodloužilo a poslední část programu jsme tak musely hodně zkrátit. Příště bych tak tuto variantu zašifrovaných bodů zákona nevolila (anebo ano, ale ne v takto velkém programovém bloku). Řazení na laně bylo přijato bez větších caviků, seřadit se skautky nakonec zvládly na první pokus. Rychle jim došlo že bez vzájemné spolupráce to nepůjde, až na několik malých zádrhelů spolupráce probíhala hladce. Největší úspěch u skautek měla aktivita s míčem. Bavilo je vymýšlet různé situace, navzájem si dávat různé body zákona. Pokud si některé skautka nemohla vzpomenout, bylo moc hezké, jak se jí ostatní snažily pomoci. Závěrečná diskuze byla velmi krátká z důvodu počátečního zdržení, proto nebyla ani tak plodná. Nicméně jsme stihly prodiskutovat všechny části slibu, které byly v plánu. Díky tomu, že u toho mohly skautky sedět, nikdo po nich nechtěl větší fyzickou aktivitu, a navíc si rády povídají, tak jim vlastně ani nevadilo, že se nad slibem vedla pouhá diskuze. Pár dobrých nápadů jsme si napsaly na mazací tabuli.

Program pro rangers se oproti původnímu plánu trochu změnil. Jelikož tvoření koláží pro jednotlivé body zákona se protáhlo skoro na celý čas vyhrazený programům, propojila

jsem obě aktivity a během tvoření koláže jsme si povídaly o jednotlivých bodech zákona, slibu, odpovídaly jsme si na otázky z aktivity 4 v podkapitole 5.4. Musím říct, že tato debata (byť řízená) byla velmi obohacující i pro mne samotnou. Padaly zajímavé názory, protichůdné myšlenky. Byla jsem ráda, že se každá rangers vyjádřila, nikdo tak nezůstal mimo diskusi. Svou vytvořenou koláž pak měla na konci programu každá rangers za úkol představit a přiblížit, co jí vedlo k jejímu sestavení.

V rámci všech aktivit jsem chtěla vytvořit jednu, která by byla vhodná jak pro světlušky, tak skautky i rangers bez toho, aniž by se musela upravovat. Zvolila jsem proto aktivitu s fotkou a vysvětlením slova „slib“. Fotokoláž se všem holkám v našem dívčím kmeni moc povedla. Jak světlušky, tak skautky i rangers byly z výsledku mile překvapené. Skautky vymyslely, že si koláž pověsíme do klubovny na zeď, abychom ji měly na očích, tak moc se jim aktivity líbila.

Co se týče duchovního rozvoje dětí, jakákoli aktivita, kde si všímáme toho, jak mezi sebou komunikují, jak se k sobě chovají, jak jednotlivé programy prožívají, a dáváme jim k tomuto všemu zpětnou vazbu, je pro děti prospěšná a dává jim možnost duchovně růst. Duchovní život a jeho rozvoj je běh na dlouhou trať, proto se nedá očekávat, že jeden táborový program může něco v životě dívek zásadně změnit. Nicméně díky zpětné vazbě je vidět, že pár dívkám pomohlo přiblížení skautského slibu a zákona v lepším rozhodování v životních situacích, kdy váhaly mezi dobrem a zlem. A několika to nepomohlo vůbec. Ale i tak má velký smysl nastavovat dětem zrcadlo – ukazovat a vysvětlovat, proč je toto jednání špatné, jak se toto dalo vyřešit lépe. Protože většinou stačí jen popostrčit, ukázat správný směr cesty duchovního života a děti se po ní rozeběhnou sami.

8 Závěr

Skautský slib a zákon nás stále provází. V různém období života ho vnímáme a prožíváme jinak, nicméně tu vždycky byl, je a vždycky bude. Neexistuje přesný návod na to, jak předat svěřeným dětem v oddíle to, co zákon a slib znamená. Nicméně s přihlédnutím k znalostem a zkušenostem vůdců, na základě vývojové psychologie a trendů, které fungují v ostatních oddílech, lze trochu s větší pravděpodobností říct, jaké typy programů budou u dětí fungovat více, a jaké méně. Doufám, že tuto práci budete brát jako inspiraci, ne jako hotový „recept na ideální program“. Ideální program totiž neexistuje. Dítě jako takové je velká neznámá, se kterou musíme vždy počítat a dle potřeby improvizovat. Navíc neexistují dva stejní lidé, neexistují ani dva stejné oddíly. Proto nikdy nebude fungovat ani stejný program. Necht' je však tato práce inspirací, jak najít „duchovno“ tam, kde by člověka ani nenapadlo hledat.

„Skautský zákon je zábradlí na cestě k duchovnímu životu vydlážděné skautským slibem.“
autorka práce

9 Referenční seznam

ADAMCOVÁ, Martina, Pavla SÝKOROVÁ, Kateřina TŘÍLETÁ a Denisa SOCHORCOVÁ. Nováček skautů a skautek. Ilustroval Barbora HALDOVÁ. Praha: Junák - český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2019. ISBN isbn978-80-7501-136-7. Dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/skautky-skauti/stezky/ke-stazeni>

JEDLIČKA, Richard. Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím. Praha: Grada, 2017. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0096-5.

KOLÁŘ, Jiří (Rys), Jiří ZAJÍC (Edy), Jan PEČENÝ (Neptun), Tomáš SKALICKÝ (Tom), Maria STAŇKOVÁ (Mapa). Osobní sdělení na přednáškách letního běhu LŠ Protos. Červený Hrádek u Sedlčan. 2021.

Kolektiv autorů, časopis Skauting 2, ročník 32, říjen 1993. [online]. Dostupné z: https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/skautskyinstitut.cz/uploads/2018/01/SKAUTING_r32_c2_1993-94.pdf

KULHAVÝ, Viktor – Vít'a a Věra LINHARTOVÁ – Azu. Vývojové psychologie pro vedoucí oddílů – brožura pro VLK Oikos. [online]. Dostupné z: <https://adoc.pub/queue/vyvojova-psychologie-pro-vedouci-oddil.html>

KUPKA, Ondřej. Nováček světlušek. Ilustroval Václav RÁŽ, ilustroval Josef POSPÍCHAL. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2010. ISBN 978-80-86825-51-9. Dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/svetlusky-zabicky-vlcata/stezky-a-cesticky-vlcat-svetlusek-a-zabicek/2021-03/novacek-vlcat-svetlusek-a-zabicek/2021-03>

KUPKA, Ondřej. Roverský začátek. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2013. ISBN 978-80-86825-79-3. Dostupné z: http://www.skautchlumec.cz/assets/File.ashx?id_org=200283&id_dokumenty=1139

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.

PEČENÝ, Jan – Neptun. Skautský slib, jeho význam a metodika bezprostřední přípravy, 1999.

PHILLIPS, R. E. Dopisy rádcí – skautský zákon. [online]. Dostupné z: <https://www.svazskautu.cz/vigilie/skaut-zakon.pdf>

VÍTEK, Tomáš ed. Čekatelská zkouška. Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2016. ISBN 978-80-7501-100-8.

ZAJÍC, Jiří – Edy. Příprava na slib „První pomoc“ – speciál k 5. sněmu, 1992.

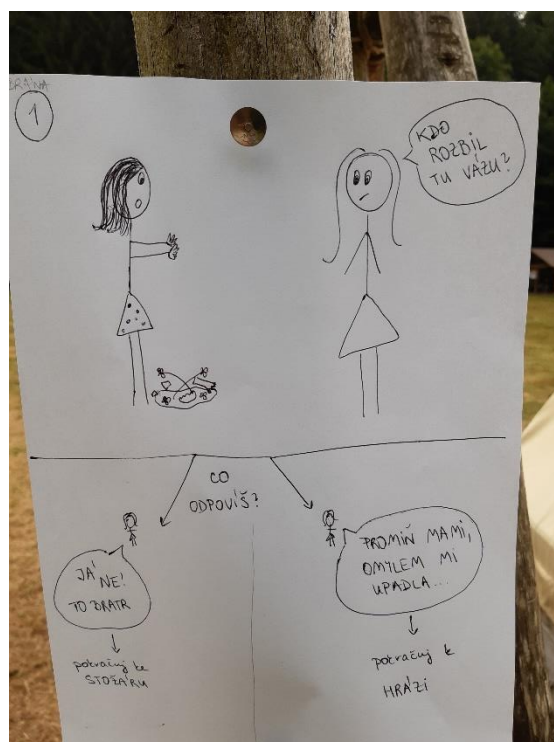
ZAJÍC, Jiří – Edy a kolektiv. Nikdy nekončící dobrodružství. Praha: Tiskové a distribuční centrum, Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2006. ISSN 1210-9827. Dostupné z: <http://www.corda.cz/Pro%20Pepu/na%20web%20pro%20rychlonozku/nikdy-nekoncici-dobrodruzstvi.pdf>

ZAPLETAL, Miloš, Jiří NAVRÁTIL a Michaela Čákrťová, překladatelé: Robert Baden-Powell. Na pomoc skautským vůdcům. Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2006. ISSN 1210-9827

10 Přílohy

Příloha 1 – popisy a obrázky k bloku ZÁKON SVĚTLUŠEK (aktivita 1)

- Pravdomluvná – obrázek holčičky, co rozbila hrníček (má v ruce ouško) – maminka se ptá, kdo to byl
  - o já ne
  - o moc se omlouvám mami, rozbila jsem to já
- Poslušná – maminka říká holčičce, ať si uklidí pokojíček
  - o holčička jde a uklidí si
  - o holčička jde a začne si hrát
- Pomáhá jiným – obrázek, jak paní upadne stovka
  - o paní tohle jste ztratila
  - o strčí si peníze do kapsy – haa, a budu mít na zmrzlinu
- Statečná a veselá – obrázek maminky – skoč mi do sklepa pro brambory?
  - o ne tam jsou bubáci tam nejdu
  - o nice je tam tma, ale když si rozsvítím a budu odvážná, tak to zvládnu
- Čistotná – obrázek maminky mluvící k dceři – nezapomeň si umýt ruce před jídlem
  - o dcera si jde umýt ruce
  - o nejde si umýt ruce – už má hlad a jí

Příloha 2 – otázky k bloku SLIB SVĚTLUŠEK (aktivita 3)

- Kolik sníš knedlíků ke svíčkové?
- Jak často si doma uklížíš?
- Kolik máš sourozenců?
- Máš nějakého domácího mazlíčka?
- Nejoblíbenější jídlo?
- Líbí se ti na táboře?
- Už jsi někdy byla v zahraničí na dovolené?